

PARASITEN

Projektet *Bevara Flatlusen* undrar varför flatlöss inte räknas som viktiga. Vilka argument används för att bevara biologisk mångfald, och vilka argument används för att definiera vilka arter som ska ingå i denna? Målet med projektet är att starta ett ambulerande naturreservat för den (eventuellt) hotade arten flatlus.

På vårutställningen visar jag ett klipp ur *TV4 Nyhetsmorgon* samt tre essäer med var sin ingång till projektet. Den första handlar om natur och naturfotografi. Vad är det för natur som representeras och bevaras? Den andra handlar om renhet, intimrakning och heroisk smärta. Vilket obehag kan accepteras, och för vilka mål? Den tredje essän handlar om parasiten som begrepp, om den biologiska definitionen och hur ordet *parasit* används metaforiskt som smädeord. Men, är vi inte alla parasitiska?

Frida Klingberg
Stockholm 2013

PARASITEN

Vad är det att ha en funktion? Den vanligaste frågan jag får när jag berättar om projektet *Bevara Flatlusen* är: *Vilken funktion har den?* Jag tolkar frågan som ”Vem är flatlusen till för?” eller ”Till vem ger den?”

Organismer av olika arter som lever tillsammans lever i symbios. Definitionen av symbios myntades 1873 av den tyska botanisten Anton deBary som ”levande tillsammans med olika namn”.ⁱ Inom biologin finns tre huvudtyper av symbios: *parasitism* när en lever på den andres bekostnad, *mutualism* när båda parter tjänar lika mycket på relationen, och *kommensialism* då den ena tjänar på relationen och den andre är likgiltig.ⁱⁱ På grekiska betyder ordet parasit ”den som äter vid den andres bord”.ⁱⁱⁱ

Biologisk parasitism är begränsad till en ekonomi av skydd och näring mellan olika arter. Men definitionen bör inte ses som en objektiv definition, eftersom den också är full av moraliska värden. Den biologiska definitionen kategoriserar liv i enskilda entiteter, trots att sådana entiteter varken är statiska eller isolerade. Arter är inte naturliga kategorier, vilket inte heller individer är. Mängder av organismer lever i och bygger upp en människokropp och dess funktioner. Det finns inga klara gränser mellan makro- och mikroekosystem inuti och utanför det som varje person antagligen definierar som sin kropp. Att separera mikroorganismerna som lever i matsmältningssystemet med de celler i kroppen som bär mänskligt DNA är kanske ett humanistiskt ideal men skulle vara dödligt farligt om det realiserades. Filosofen Donna Haraway betraktar individualitet som en fråga om självförsvar. En entitet är för henne ett system där allt som identifieras som icke-jag provocerar fram en försvarsreaktion, utan hänsyn till vad och vilka som inkluderas. Entiteter, skriver Haraway, blir alltså till i relationer.^{iv} Biologen Lynn Margulis däremot kallar allt som upprätthåller och reproducerar sig själv en levande organism, och påpekar att även den minsta, minimala form av liv är oerhört komplex. Men, poängterar hon, språk, namn och kartor är kulturella produkter vilka är producerade inom kontexter. Margulis understryker att ”Kartan inte är marken” och ”Inte heller är namnet organismen”.^v Med detta i tanken inträder frågan; vem och vad tjänar på att biologin kategoriserar liv i arter och definierar vissa arter som parasiter?

Det är lätt att misstänka att den biologiska definitionen av parasitism mellan arter kan användas metaforiskt just för att den ses som en sann definition av *vissa* relationer, och inte som något närvarande i alla relationer. I utställningen *Parasites – Life Undercover* som visas just nu på Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm blir besökaren informerad om otäcka parasiter som lever på *nyttodjuret* geten. Det är symptomatiskt hur människors relation till djur som utnyttjas i människans tjänst definieras med andra ord än när relationen är den omvända. Relationen mellan en get (värd) som ger näring till och kontrolleras av en människa (parasit) är mycket väl jämförbar med flera av de parasitiska förhållanden som utställningen i övrigt berättar om. Ändå beskrivs inte geten, eller broilerkycklingen, som värddjur åt parasitiska människor som utnyttjar dem på liknande sätt som göken utnyttjar småfåglar.

Filosofen Michel Serres jämför den traditionella relationen mellan subjekt och objekt med relationen mellan parasit och värd. Han beskriver den som en envägs-relation, som en irreversibel pil. Att vara parasit eller värd är enligt Serres inte essensen av ett subjekt eller objekt utan essensen av en ojämlik relation. Men parasiten är också en joker, en tredje pil som korsar den första pilen i den första ojämlika relationen. Den uppfattas då som ett brus, som en störning i systemet. Parasitiska relationer finns på alla nivåer i ett system och varje enskild parasit försöker ta bort parasiten på nivån precis ovanför det egna parasiterandet. Varje värd försöker med andra ord ta bort det störande bruset – ett fåfängt försök enligt Serres som ser detta borttagande som definitionen på arbete.^{vi} Jag tolkar Serres ”arbete” som det självförsvar som Haraway ser som konstitutionen av självet. Entiteten är performativ. Parasiten blir på så vis en katalysator för världens individualitet: parasiten identifieras, en reaktion av självförsvar startar, och i samma stund är den sammanslutning av organismer som arbetar med avlägsnandet av det ovälkomna en entitet.

Kommentar om Bevara Flatlusen på Nyheter24.se^{vii}

Ordet parasit är ett substantiv med ett gömt verb i sig; *exkludering*. Om någon blir identifierad som parasit verkar det rättfärdiga ett borttagande utan annat argument än just dess definition. Som sagt konstituerar exkluderingen samtidigt värden som egen kropp. *Parasiten* som koncept går att använda politiskt just på grund av denna dubbla funktion. När nazisterna i Tyskland planerade folkmordet på judar definierade de dem först som parasiter, helt i linje med tredje stadiet i folkmord; avhumanisering.^{viii} Men ordet parasit besitter en speciell kraft, det avhumaniserar inte bara den andre, det konstituerar också den påstådda värden som entitet med rätt till självförsvar. Värden uppfinner sig själv. Så argumenterade, och realiserade, nazisterna idén om den rena rasen i Tredje Riket med definitionen av judar som parasiter. Ordet parasit verkar på så vis vara starkare än andra avhumaniserande ord så som att jämföra den andre med hundar, grisar eller andra nedvärderade djur. Dessa ord innehåller å andra sidan ”rätten” att behandla de avhumaniserade människorna lika respektlöst som dessa djur behandlas i den aktuella tiden och kulturen. Men, *exkludering* rättfärdigas inte genom att jämföra någon med åsnor eller svin.

Om alla som lever på bekostnad av någon annan är en parasit i en parasitisk relation är det inte ovanligt att vara parasit, tvärtom, det är ganska vanligt. Som en definition på ett ojämnt nyttjande så konstituerar det varje gäst som bjuds på middag en söndagskväll. Gästfriheten är aldrig villkorlös, den har gränser, regler. Det finns ingen gästfrihet utan risk för potentiellt avvisande. Gästen som är på middag kan inte stanna för alltid, vid något tillfälle kommer värden be gästen att gå. Den inbjudne vet att den är där på världens bekostnad och villkor, och är uppmärksam på världens inställning till besöket. Latinets *hostis* betyder både gäst och fiende, och innehåller både möjlig gästfrihet och fientlighet.^{ix} Gästfrihet och fientlighet är på detta sätt två tätt sammankopplade attityder som värden kan rikta gentemot besökaren. Det är alltså världens attityd som definierar den andre som gäst eller som parasit. Varje parasit är en välkommen eller ovälkommen gäst och varje gäst är en parasit.

Parasiten bör alltså inte endast ses som ett ekonomiskt koncept, utan ska också förstås relationellt och etiskt. Och då måste vi börja ställa oss etiska frågor; *När är en parasit gäst, och när är gästen parasit?* Och svaret kommer inte hittas hos den andre, utan hos värden. Det är med andra ord *nyttodjuren* som definierar människorna, och vi människor skulle kunna välkomna flatlöss som gäster till dukat bord.

*Flatlöss lever endast i människans grova kroppshår.
Där suger den blod, svingar sig hårstrå till hårstrå och
limmar fast ägg vid hårrötterna.*

KÄLLOR

Ávila, Martín, *Devices: On Hospitality and Hostility and Design*, (2012), Art Monitor, Göteborg

Genocide Watch, genocidewatch.org

Haraway, Donna, *Apor, cyborger och kvinnor – att återuppfinna naturen*, 2008 (1991), Östlings Bokförlag SymposiumAB

Margulis, Lynn, *Symbiotic Planet – A new look at evolution*, (1998), Basic Books

Nyheter24.se

Serres, Michel, *the Parasite*, 2007 (1980), University of Minnesota Press, London

FOTNÖTTER

i Lynn Margulis, 33

ii Martín Ávila, 170

iii MartínÁvila, 113

iv Donna Haraway, 253, 257, 270

v Lynn Margulis, 51, 82

vi Michel Serres, 5, 86f, 216

vii Nyheter24.se: nyheter24.se/nyheter/udda/739987-hon-vill-radda-flatlossen-fran-utrotning 2013-03-02

viii Genocide Watch; genocidewatch.org/aboutgenocide/8stagesofgenocide.html, 2013-04-18

Se till exempel: Hans Georg Otto, *Der Jude als Weltparasit*, Eher Verlag: Muenchen (1943)

ix Martín Ávila, 43f